

УДК 330.34 :332.142

DOI: 10.31651/2076-5843-2019-1-20-25

Гречко Алла Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського»
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-4913-9674>
alla_grechko@ukr.net

ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ЩОДО ВПЛИВУ БЮДЖЕТНИХ ВАЖЕЛІВ НА РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

У статті обґрунтовано, що система фіскального стимулювання, оперуючи базовими інструментами податкової та бюджетної політики, дозволяє створити передумови майбутнього зростання пріоритетних напрямів розвитку регіонів. З'ясовано, що існують різні моделі та ключові напрями організації системи фіскального стимулювання провідних країн світу. Проведений аналіз надав можливість виокремити декілька основних моделей фіскального регулювання розвинених країн. Серед них найбільшу практичну цінність представляють скандинавська, німецька, британська та канадська моделі. Скандинавська модель забезпечує повну автономію ринковим суб'єктам у сфері виробництва та фінансування соціальних заходів через потужну систему перерозподілу. Німецька модель побудована на принципах фіскального федералізму. Британська модель характеризується високим рівнем децентралізації бюджетних повноважень. Канадська модель фіскальної децентралізації спрямована на вирівнювання умов життя населення регіонів, за якої місцеві органи влади мають власні податки та право додавати свої ставки до базової федеральної ставки.

Ключові слова: децентралізація, фіскальна децентралізація, бюджетні важелі, фіскальна політика, регіональний розвиток, фіскальні стимули.

Постановка проблеми. Безперервність та високий динамізм процесів економічного, інноваційного та соціокультурного розвитку паралельно активній дифузії знань формує потенційні можливості та серйозні виклики перед національними урядами щодо формування сприятливого середовища функціонування й розвитку ринкових суб'єктів за рахунок всеохоплюючих процесів інтеграції, що полягає у досягненні балансу інтересів усіх задіяних сторін.

Практика державного управління прогресивних країн світу доводить ефективність використання фіскального стимулювання в якості універсального інструменту організації системи економічних мотивацій з метою стимулювання процесів економічного розвитку. Однак, даний напрям вітчизняної бюджетно-податкової політики на сьогоднішній день є слаборозвинутим, що виявляється у фіскальному характері системи, а декларування ринкових цінностей здебільшого обмежується командно-адміністративними підходами до організації системи економічних відносин.

В даних умовах актуальності набуває не лише питання реформування існуючого нормативно-правового поля у рамках питань фіскального мотивування, але й ефективного запозичення світової практики, її належної адаптації до вітчизняної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації ефективної бюджетно-податкової політики присвячена значна кількість наукових праць, конференцій та форумів. У результаті вітчизняною науковою спільнотою сформовано потужне теоретичне підґрунтя функціонування фіскальної системи, її ключових елементів, функцій та системних проблем регіонального розвитку. Високий рівень теоретичної цінності представляють собою роботи таких вітчизняних вчених: О. Алімова, І. Алексєєва, В. Андрющенко, В. Боголюбова, Б. Болдирєва, М. Бутка, І. Вахович, Г. Возняк, А. Гальчинського, В. Гейця, З. Герасимчук, М. Гончаренко, Б. Данилишина, М. Долішнього, В. Дем'янишин, Ю. Іванова, І. Заверуха,

Г. Калетніка, О. Клепанчук, А. Крисоватого, В. Осецького, В. Опаріна, В. І. Пили, А. П. Садовенка, І. Ускова, Л. Чернюк, О. Шишка та інших науковців.

Податкове стимулювання за рахунок надання податкових пільг у інноваційній сфері задля сприяння сталому розвитку регіонів досліджували: Л. Касьянова, О. Марченко, О. Молдован, А. Никифоров, І. Точиліна, Д. Чеберкус та ін.

Незважаючи на вже сформований потужний блок фундаментальних уявлень про особливості організації бюджетно-податкових відносин, більш ґрунтовного розгляду потребують питання використання іноземного досвіду та його належного впровадження в систему управління державного регіонального розвитку.

Метою статті є систематизація європейського досвіду бюджетних важелів впливу на розвиток регіонів для можливості імплементації його в Україні з урахуванням вітчизняних особливостей економічного розвитку. Для вирішення поставленої мети було вирішено такі завдання:

- з'ясовано, що процеси децентралізації владних повноважень та, у тому числі, фіскальна децентралізація є важливим інструментом фіскального стимулювання регіонального розвитку;
- досліджено скандинавську, німецьку, британську та канадську моделі фіскального регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не підлягає сумніву, що фіскальна політика займає важливе місце в системі державного регулювання та є виразником загальної економічної політики держави, поставлених цілей та обраних підходів до їх реалізації. Залежно від цих цілей можуть вільно варіюватися способи та інструменти їх досягнення на тому чи іншому етапі розвитку держави. Варто також відзначити, що обрані інструменти та засоби фіскальної політики зумовлені впливом конкретної економічної системи суспільства, що склалася у державі, а також низкою історичних передумов. Застосування інструментів фіскальної політики потребує визначення чіткої пріоритетності та усвідомлення поточного стану макроекономічного середовища, адекватної оцінки потенційних впливів та ризик-факторів.

Досвід розвинених країн свідчить про те, що ринкові відносини та відкритість переважної більшості національних економік породжує потребу застосування таких засобів, які б забезпечили поживлення інвестиційного середовища, інноваційних процесів, досягнення окремих цілей соціального або екологічного характеру, уникаючи використання апарату примусу. Одним із таких інструментів, здатних задовольнити усі перераховані вище цілі, є організація системи фіскального стимулювання. Ця система, оперуючи базовими інструментами податкової та бюджетної політики, дозволяє створити передумови майбутнього зростання пріоритетних напрямів розвитку регіонів.

Реалізація системи фіскального стимулювання на загальнодержавному рівні повинна супроводжуватися активною співпрацею з регіональними структурами з метою забезпечення оптимального рівня ефективності відповідних заходів. Більш того, концепція фіскального стимулювання частково перетинається з підходами фіскальної децентралізації [3, с. 48; 8, с. 209].

В сучасних умовах реформування, що відбуваються в Україні з урахуванням процесів децентралізації владних повноважень та, у тому числі, фіскальної децентралізації, важливим є дослідження світового досвіду організації системи фіскального стимулювання для можливості імплементації певних елементів із урахуванням специфічних особливостей розвитку України.

Однією з національних моделей фіскального регулювання, яка заслуговує належної уваги в процесі розгляду європейського досвіду фіскального мотивування, є скандинавська модель, характерна для таких країн як: Норвегія, Швеція, Данія. Цілковита соціальна спрямованість державного управління разом із високим рівнем розвитку ринкових взаємодій надає низку специфічних особливостей фіскальній системі зазначених країн. Зокрема, держава забезпечує повну автономію ринкових суб'єктів у сфері, пов'язаній з виробничою діяльністю, у той же час фінансування соціальних заходів забезпечується за рахунок потужної системи перерозподілу [5, с. 119].

Ключовою особливістю скандинавської системи є ефективна система соціального забезпечення. Держава надає широкий перелік безкоштовних послуг. При цьому, рівень податкового навантаження варіюється залежно від обсягу доходу. Водночас, ефективна фіскальна децентралізація, яка безпосередньо стосується видаткових повноважень бюджетів місцевого рівня, дозволяє підвищити якість наданих послуг, частково стимулюючи процеси конкуренції у сфері надання соціальних послуг.

Розглядаючи досвід організації фіскальних відносин у Німеччині слід відзначити високий ступінь децентралізації владних повноважень, що зумовлено територіальним устроєм країни та низкою історичних передумов її розвитку. В першу чергу, німецькій моделі характерне делегування широкого спектру фіскальних повноважень на рівень федеральних земель та місцевого самоврядування. Дана модель є хрестоматійним прикладом практичної реалізації концепції фіскальної децентралізації, яка довела свою дієвість.

Децентралізований підхід в організації державного управління, спрямований на деконцентрацію центрів впливу, дозволяє, з одного боку, ефективно боротися з регіональними асиметріями розвитку шляхом використання бюджетно-податкового механізму, а з іншого, забезпечує точковий індивідуалізований підхід до вирішення локальних проблем.

Особливий акцент робиться на організації бюджетних відносин, адже система міжбюджетних трансфертів Німеччини, попри незначні обсяги самих трансфертів, їх цільова спрямованість дозволяє, використовуючи інструменти перерозподілу, значно скоротити структурні диспропорції в забезпеченні бюджетними ресурсами регіональних суб'єктів. Додаткового ефекту надає створення спеціальних міжрегіональних програм розвитку. Практична цінність німецького досвіду використання фіскального інструментарію полягає у високоефективному його застосуванні.

Німецька система фінансового вирівнювання включає в себе поєднання вертикального і горизонтального вирівнювання. Горизонтальне вирівнювання спрямоване на пом'якшення відмінностей у фінансовому потенціалі земель і зближення показників до середнього. Для остаточного коректування федеральний уряд використовує спеціальні федеральні гранти після завершення вирівнювання між землями. Необхідність фінансового вирівнювання в Німеччині зумовлена необхідністю забезпечення рівних умов життя громадян на всій території країни і заснована на принципах солідарності та взаємної відповідальності земель [4, с. 5].

Цінною є також британська практика організації фіскальної системи, зокрема, такого роду відносин між центральними органами та регіональним рівнем. Місцевим органам влади Великої Британії надано широке коло видаткових повноважень разом із належним рівнем забезпеченості їх доходної частини (переважно за рахунок майнових податків), однак вони сконцентровані переважно на питаннях виключно місцевого характеру [2, с. 40]. До них можна віднести: розбудову та підтримку місцевої інфраструктури, освіту, соціальні послуги та систему соціального забезпечення. Тобто, можна констатувати високий рівень автономності місцевих бюджетів у питаннях вирішення локальних проблем.

В Канаді, Швейцарії та Австрії функціонує канадська (соціально-орієнтована) модель фіскальної децентралізації, у якій важливу роль відіграють процеси вирівнювання соціально-економічних умов життєдіяльності населення, а місцеві органи влади мають власні податки і користуються правом додавати свої ставки до базової федеральної ставки [6, с. 275].

Зазначимо, що концепція бюджетного федералізму та децентралізації фіскальних повноважень не є домінуючою для всіх країн європейського континенту. Існує низка країн, які застосовують протилежні підходи до вирішення проблем регіонального розвитку та організації бюджетно-податкових відносин. Такі країни застосовують більш традиційні підходи, засновані на сильних процесах централізації та високому ступені залежності регіональних бюджетів від рішень центральних органів влади. До таких країн слід віднести Іспанію, Грецію, Італію та Португалію [1, с. 10; 7, с. 96]. Ефективність застосування відповідних механізмів можна піддати сумнівам, що пояснюється, в першу чергу, значним

сповільненням темпів економічного зростання перерахованих країн, надмірним обсягом зовнішніх зобов'язань, соціальною та політичною нестабільністю.

Розвиток регіонів, окрім питань формування ефективної системи розподілу владних повноважень, має включати також вирішення проблем формування специфічного економічного середовища, яке б сприяло досягненню поставлених економічних цілей. Одним із головних засобів як бюджетно-податкової політики, так і самої системи державного регулювання є використання фіскальних стимулів та мотивації.

Залежно від конкретних цілей регіонального розвитку та характеру інституційного середовища, можуть застосовуватися різні форми фіскальних стимулів. Саме тому пропонуємо імплементувати в Україні низку інструментів фіскального мотивування, які позитивно зарекомендували себе в господарській практиці розвинених країн Європи.

Висновки. В процесі дослідження було проаналізовано досвід розвинених країн у сфері організації ефективних систем стимулювання розвитку регіональних суб'єктів.

Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що існують різні моделі та ключові напрями організації системи фіскального стимулювання провідних європейських країн. У процесі аналізу систем фіскального стимулювання враховувалися: ступінь централізації бюджетної системи, її структура, кількісне співвідношення різних форм оподаткування, рівень державного втручання в економіку, взаємозв'язок цих факторів у контексті впливу на ефективність стимулюючих фіскальних заходів.

Можна виокремити декілька основних моделей фіскального регулювання розвинутих країн. Серед них найбільшу практичну цінність представляють скандинавська, німецька, британська та канадська моделі. Скандинавська модель, яка забезпечує повну автономію ринковим суб'єктам у сфері виробництва та фінансування соціальних заходів через потужну систему перерозподілу, характеризується соціальною орієнтованістю. При цьому фіскальна система має яскраво виражений децентралізований характер. В свою чергу, німецька модель побудована на принципах фіскального федералізму, що забезпечує ефективність бюджетного процесу за рахунок делегування відповідних повноважень на рівень федеральних земель, характеризується високим ступенем децентралізації владних повноважень, деконцентрацією центрів впливу, поєднанням вертикального і горизонтального вирівнювання.

Британська модель частково поєднує у собі деякі властивості попередніх моделей, однак їх спільною рисою є високий рівень децентралізації бюджетних повноважень, де місцевим органам влади надано широке коло видаткових повноважень разом із належним рівнем забезпеченості їх доходної частини. Канадська модель фіскальної децентралізації спрямована на вирівнювання умов життя населення регіонів, за якої місцеві органи влади мають власні податки та право додавати свої ставки до базової федеральної ставки.

Подальших наукових розвідок вимагають питання імплементации світового досвіду щодо впровадження податкових стимулів розвитку регіонів з урахуванням вимог сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Алексеев И. В. Европейский опыт налогового стимулирования инновационной деятельности / И. В. Алексеев, Р. И. Желізняк. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2012. №725. С. 7–16.
2. Алиев Б. Х. Налоговое стимулирование инвестиционной деятельности компаний в развитых странах / Б. Х. Алиев, М. Г. Исаев. *Финансы и кредит*. 2015. №4. С. 36–43.
3. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти / Міжнародна рада з науки (ICSU) та ін. ; наук. кер. проекту М.З. Згуровський : монограф. К. : НТУУ «КПІ», – 2012. – 312 с.
4. Бриль В. Е. Специфика финансового выравнивания в Германии / В. Е. Бриль, М. Н. Сверчков. *Экономика и социум*. 2016. №12. С. 1-17.
5. Мініч В. Г. Європейський та світовий досвід державної політики щодо підвищення інвестиційної активності. *Вісник Академії митної служби України*. 2011. №1. С. 118–124.
6. Палійчук Т. В. Моделі фіскальної децентралізації у реформуванні системи управління державними фінансами. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. №2. С. 273–279.
7. Підприємництво та проблеми сталого розвитку економіки України: монографія / за заг. ред. П.В. Круша. К.: НТУУ «КПІ», 2008. 397 с.

8. Тульчинський Р. В. Децентралізація як детермінанта становлення нового регіоналізму в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. Т. 22. Вип. 12 (65). С. 208-211.

References

1. Alekseev I.V. and Zheliznjak R.J. (2012), "European experience of tax incentives for innovation", *Visnik Nacional'nogo universitetu "L'viv's'ka politehnika"*, vol. 725, pp. 7-16.
2. Aliev B.H. and Isaev M.G. (2015), "Tax incentive of investment activity of companies in developed countries", *Finansy i kredit*, vol. 4, pp. 36-43.
3. Zghurovs'kyj, M.Z. ta in. (2012), *Analiz staloho rozvytku: hlobal'nyj i rehional'nyj konteksty*. [Analysis of Sustainable Development: Global and Regional Contexts], NTUU «KPI», Kyiv, Ukraine.
4. Brill' V.E. and Sverchkov M.N. (2016), "The Specificity of Financial Equilibrium in Germany", *Jekonomika i socium*, vol. 12, pp. 1-17.
5. Minich V.H. (2011), "European and world experience of state policy on increasing investment activity", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy*, vol. 1, pp. 118-124.
6. Palijchuk T.V. (2017), "Models of Fiscal Decentralization in Reforming the Public Finance Management System", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu*, vol. 2, pp. 273-279.
7. Krush, P.V. ta in. (2008), *Pidpriemnystvo ta problemy staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Entrepreneurship and problems of sustainable development of the economy of Ukraine], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
8. Tul'chyn's'kyj, R.V. (2017), "Decentralization as the determinant of the emergence of a new regionalism in Ukraine", *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Ekonomika*, vol. 12, no. 65, pp. 208-211.

Alla Hrechko,

Ph. D, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute"
alla_grechko@ukr.net

EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES ON THE INFLUENTS OF BUDGET LEVERS FOR REGIONAL DEVELOPMENT

Introduction. *The system of fiscal stimulation by operating basic instruments of tax and budget policy allows creating the preconditions for the future growth of priority directions of regional development, which determines the relevance of the developed countries world experience study in this direction.*

Purpose. *The purpose of this work is systematizing the European experience of budgetary levers of influence on the regional development for the possibility of its implementation in Ukraine, taking into account the domestic features of economic development.*

Methods. *In the course of the research, general economic methods of scientific knowledge were used, namely: analysis, induction, deduction, synthesis, etc., and also the system approach was used.*

Results. *The article substantiates that fiscal policy occupies an important place in the system of state regulation and is an expression of the general economic policy of the state, set goals and chosen approaches to their realization. Depending on these goals can be freely varied ways and instruments to achieve them at some stage of development of the state, selected instruments and means of fiscal policy due to the influence of a particular economic system of society prevailing in the country. The use of fiscal policy instruments requires a clear prioritization and awareness of the current state of the macroeconomic environment, an adequate assessment of potential impacts and risk factors.*

It is proved that the fiscal stimulus system, operating on the basic instruments of tax and budget policy, allows us to create the preconditions for the future growth of priority directions of regional development. The implementation of the fiscal stimulus system at the national level should be accompanied by active cooperation with regional structures in order to ensure the optimum level of effectiveness of the respective measures, moreover, the concept of fiscal stimulus overlaps with the approaches of fiscal decentralization.

It has been found that there are different models and key areas of the fiscal incentives leading countries system, different degree of the budget system centralization, its structure, a quantitative correlation of various forms of taxation, the level of government intervention in the economy, the relationship of these factors in the context of the impact on the effectiveness of stimulating fiscal measures.

Originality. *The article became further develop conceptual and theoretical foundations of fiscal decentralization, based on the research experience of developed countries proved that depending on the*

specific regional development objectives and the nature of the institutional environment, may apply various forms of fiscal incentives as a means of fiscal policy and the system of state regional regulation.

Conclusion. *The analysis made it possible to distinguish several major models of fiscal regulation in European countries. Among them, the most practical values are Scandinavian, German, British and Canadian models. The Scandinavian model, which ensures complete autonomy for market actors in the production and financing of social activities through a powerful redistribution system, is characterized by social orientation, with the fiscal system having a pronounced decentralized character. In turn, the German model is based on the principles of fiscal federalism, which ensures the efficiency of the budget process through the delegation of relevant powers to the level of federal lands, characterized by a high degree of power decentralization, deconcentration centers of influence, a combination of vertical and horizontal alignment. The British model partially combines some of the previous models properties, but their common feature is the high level of budgetary powers decentralization, where local authorities are given a wide range of spending powers, along with an adequate level of their revenue side security. The Canadian model of fiscal decentralization aimed at equalizing the living conditions of the regional population, in which local authorities have their own taxes and the right to add their rates to the basic federal rate.*

Key words: *decentralization, fiscal decentralization, budget levers, fiscal policy, regional development, fiscal stimulus.*

*Одержано редакцією: 10.01.2019
Прийнято до публікації: 31.01.2019*